

CIRIL ZUPANC

PARTIZANSKE ENOTE IN BORBE V SELŠKI DOLINI 1941—1943

Druga svetovna vojna je prinesla pomembno novost v način vojskovanja — partizanstvo. Na Gorenjskem in Primorskem je ta razvoj šel tako, da so iz manjših oboroženih skupin nastale čete, iz njih bataljoni, ki so že v letu 1942 prerasli v odrede, iz katerih so v letu 1943 nastale brigade, na jesen istega leta divizije in proti koncu leta 1943 korpusno poveljstvo, ki je operativno združevalo Gorenjsko in Primorsko.

Vzporedno z nastajanjem večjih enot se je spreminjal oziroma razvijal tudi način boja. Sprva so se manjše skupine in enote morale posluževati sabotažno-diverzantske taktike, kasneje pa so brigade in divizije že kombinirale diverzije in zasede s frontalnim bojem in s pozicijsko obrambo. Taka oblika boja je splošno ljudska. Boji so povsod in ob vsakem času; vsak kraj je zaledje in hkrati frontno področje. Osvobojeno ozemlje je postalo relativen pojem.

Selška dolina je doživljala drugo svetovno vojno zelo neposredno in je zato občutila vse njene težke posledice: boje, pobijanje, ropanje, požiganje, in to prav do 7. maja 1945, ko je zadnji sovražnikov vojak odšel iz doline.

Jelovška četa

V nedeljo 6. aprila 1941 so nacistična Nemčija, fašistična Italija in pro-nacistična Bolgarija brez vojne napovedi napadle Jugoslavijo. Državna meja je v Selški dolini potekala na mejni črti Možic (k. 1602) — Petrovo brdo — Hoč (k. 1512) — Cimprovka — Črni vrh — Blegoš (k. 1563) in dalje proti Žirem. Na sektorju Selške doline so to mejo branili 6. posadni bataljon in manjše graničarske enote. Vzdolž vse državne meje proti Italiji, tj. od Rateč do Sušaka je potekala t. i. Rupnikova obrambna linija. V Selški dolini je imela znatno globino, ki se je od Soriške planine širila na Ratitovec, po dolini od Zadnje Sore vse do Davškega mostu in od Blegoša na Koprivnik. Utrjen je bil zlasti Ratitovec, na katerem je bil urejen sistem krožne obrambe.

Na Blegošu je bilo nekaj prask, sicer pa na tem frontnem odseku ni bilo bojev. Jugoslovanska vojska se je brez boja umaknila. Zadnji vojaki so se umikali 10. aprila in tega dne zjutraj so z miniranjem porušili mostove na Sori v Selški dolini: Plešeniški most ter mostova na Praprotnem in na Trati. Do jeseni istega leta, pod nemško okupacijo, so bili ti mostovi obnovljeni iz lesa.

V njivah, predel med Železniki in Jesenovcem, je ostal skoraj nedotaknjen vojaški tabor, vrsta barak in skladišč, kjer je umikajoča se jugoslovanska vojska pustila mnogo raznovrstnega vojaškega materiala. Prebivalci Železnikov so v dneh od 10. do 12. aprila vse to v glavnem izpraznili. Jugoslovanska vojska je pri umiku z miniranjem uničila le skladišče Pod Sušo.

V petek, 11. aprila popoldne, je V njive prišla italijanska vojaška predhodnica, ki pa se je takoj umaknila proti bivši meji. Šele naslednji dan popoldan so začele prihajati v Železnike prve skupine 3. grupe alpinov, ki so spadali v sestav XI. italijanskega korpusa. V nedeljo 13. aprila so italijanske enote po Selški dolini prišle v Škofjo Loko. Na vsej poti od meje do Škofje Loke in Ljubljane italijanski vojaki niso nikjer naleteli na odpor, pot so jim ovirali le porušeni mostovi. Italijanski vojaki so šli peš, pratež pa so jim nosile in vozile mule. Bili so precej utrujeni. Motornih vozil so imeli malo.

V Železnikih na trgu pred cerkvijo, kjer je bil sedež občine in v Levičnikovi hiši, kjer je bila žandarmerijska postaja, so namestili manjšo karabinjersko enoto (vod). Vendar svoje okupacijske oblasti Italijani niso utegnili postaviti, saj so se že 21. aprila morali umakniti na bivšo državno mejo.

Dne 19. aprila 1941 je v Kranj prišlo poveljstvo 1. planinske divizije iz sestava XLIX. nemškega korpusa. Po odhodu italijanske vojske, so te nemške enote zasedle Škofjo Loko ter Selško in Poljansko dolino. Dne 25. aprila dopoldne so prvi nemški vojaki prišli v Železnike. Dva oficirja sta takoj odšla k nemškemu naseljencu veleposesniku Gustavu Egru in njegovemu oskrbniku Winscheju Hornitzkemu. Dva dni zatem so Nemci prišli še v Sorico in Davčo.

Že Italijani, zlasti pa za njimi Nemci, so zahtevali od prebivalstva, da je treba vrniti orožje in vojaško opremo. Posebnega odziva ni bilo. Okupacijske nemške oblasti so se takoj lotile ukrepov, s katerimi naj bi bila Gorenjska čim prej ponemčena in priključena Tretjemu rajhu (Hitlerjevi Nemčiji). Najbolj radikalen ukrep ponemčenja je bilo izseljevanje slovenskih družin. Policija in gestapo sta zapirala znane napredne delavce, revolucionarje in španske borce. Ko pa je Nemčija 22. junija 1941, tudi brez vojne napovedi, napadla Sovjetsko zvezo, so začeli iskati in zapirati tudi člane KPJ, SKOJ ter njihove somišljenike.

V maju je bilo na Gorenjskem že več ubežnikov, ki so se izmaknili nemškim aretacijam. V juniju je bilo več takih skupin ubežnikov že tudi na planinah v Jelovici. Najbolj vplivni in odločni med njimi so znani španski borci. 29. junija, teden dni po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo, se je na oglaškem kopišču med Mošenjsko in Vodiško planino na Jelovici (gozdni oddelek 22) na posvetovanje zbralo več ubežnikov z Gorenjske in nekaj zaupnikov iz Selške doline. Dogovarjali so se o pripravah za boj z okupatorjem in o nalogah pri zbiranju orožja in opreme za skupine, ki naj se začno bolj organizirano oboroževati. Posvetovanje je vodil Oskar Pogačnik z Bleda.

Sredi julija je iz Ljubljane k Mohorju na Križno goro prišel Stane Žagar z nalogo, da takoj začne organizirati partizanske čete in pripravljati vstajo na Gorenjskem. Pričakali so ga iz jeseniškega okrožja Polde Stražišar in Ivan Bertonecelj-Johan, iz kranjskega okrožja pa Anton Nartnik in Jože Janežič. Že 17. julija (morda 20. julija?) je bilo pod Malim Gregorjcem na Jelovici posvetovanje predstavnikov vojno-revolucionarnih in partijskih komitejev Gorenjske (jeseniško, kranjsko in kamniško okrožje). Vodil ga je Stane Žagar,

udeležili pa so se ga Lojze Kebe-Štefan, Jože Gregorčič-Gorenjc, Ivan Bertoncelj-Johan, Polde Stražišar, Franc Potočnik, Tomo Brejc, Franc Vodopivec, Matija Verdnik, Jože Ažman, Anton Nartnik, Ivan Križnar, Alojz Justin, Jože Resman in neki Štefe iz Šenčurja. Analizirali so stanje na terenu in ugotovili, da je že precej delavcev in drugih rodoljubov v ilegali, da jih je treba takoj povezati v čete in začeti z ljudsko vstajo.

Pod Malim Gregorjevcem na Jelovici je bil 17. julija 1941 sprejet sklep za vstajo. (Fotoarhiv Loškega muzeja)

Dne 23. julija (morda 27. julija?) je bilo v gozdu pod Lenartom nad Lušo posvetovanje komunistov in zaupnikov iz Selške in Poljanske doline. Vodil ga je Lojze Kebe-Štefan, udeležili pa so se ga Ivan Tomažin ml. in še dva tovariša iz Selške doline, iz Poljanske doline pa Anton Nartnik, Maks Krmelj, Anton Oblak in Rudolf Robnik. Razpravljali so o pripravi za vstajo v Selški in Poljanski dolini.

Dne 29. julija je bila na Gradišču pri Vodiški planini na Jelovici ustanovljena Jelovška četa ali četa »Ilije Gregoriča«. Štela je 28 borcev in je bila oborožena s puškami ter 1 puškomitraljezom. Sestavljena je bila iz skupin, ki so jih dotlej vodili Jaka Bernard, Alojz Pečnik, Anton Dacar in Ivan Bertoncelj. Njen komandir je postal Jaka Bernard. Tega dne je četa tudi prisegla. Pri vsem tem je odločilno sodeloval Stane Žagar.

Dne 5. avgusta je na Mošenjsko planino prišel Egrov oskrbnik Winsche Hornitzky in z njim Francka Basaj iz Selc. Hornitzky je bil takoj ob prihodu Nemcev v Selško dolino imenovan za župana v Železnikih. V Jelovski četi so

hitro zvedeli, kdo je na Mošenjski planini. Z močnejšo patroljo so čez noč zastražili kočo, kjer je spal Hornitzky. V zgodnjih jutranjih urah 6. avgusta so stopili v spalnico in zahtevali, naj se preda. Hornitzky je ustrelil, vendar ni nikogar zadel. Še v postelji je bil ustreljen. Partizani so dobili dobro lovsko puško s precej naboji. Francko Basaj so aretirali in jo odpeljali na Vodiško planino. V začetku je delala v kuhinji, kmalu pa je postala dobra bolničarka in borka. Nemci v dolini so kmalu začeli iskati Hornitzkega. Zapri so kakih 20 ljudi iz Železnikov, Češnjice in Dražgoš, ki so jih imeli za talce. Dne 19. avgusta je nemškimi orožnikom v Železnikih neki pastir iz Dražgoš povedal, kje pri Mošenjski planini leži neko razpadajoče truplo. Ugotovili so, da je to pokojni Hornitzky. Ko sta za dogodek bolj podrobno zvedeli še njegova mati in žena, sta prosili nemške oblasti, naj izpustijo talce, kar se je tudi zgodilo. Kmalu sta obe za vedno odšli iz Selške doline. Hornitzky je bil sudetski Nemec. V Železnike za oskrbnika k Egru je prišel leta 1938. Od vsega začetka je javno kazal največje simpatije do nacistične Nemčije. Znano je bilo, da je petokolonaš. Ko so v dolino prišli Nemci, je osebno vsestransko pomagal pri formiranju nemških občinskih uprav v dolini, ne samo v Železnikih. On je bil tisti, ki je sestavljal sezname oseb in družin, ki naj bi bile po etapah izseljene iz doline. Z njegovo likvidacijo so Nemci izgubili svojega najboljšega sodelavca, mnogim ljudem pa je bilo s tem prihranjeno gorje zaporov ali izselitve.

Cankarjev bataljon

Dne 5. avgusta 1941 sta se na Pogrošarjevi plani pri Vodiški planini sestali Jelovška in Jeseniška četa. Slednja je bila ustanovljena 28. julija na Obranci na Mežakli in se je imenovala tudi Cankarjeva. Njen komandir je bil Polde Stražišar. Ob združitvi obeh čet je Stane Žagar formiral Gorenjski oziroma Cankarjev bataljon. V poveljstvo bataljona so bili imenovani: za poveljnika Jože Gregorčič-Gorenjc, za komisarja Ivan Bertoncely-Johan, za operativna oficirja Franc Primožič in Milan Švigelj, oba oficirja bivše jugoslovanske vojske, za bataljonskega zdravnika dr. Jože Gabrovšek.

Od kod ime Cankarjeva četa, Cankarjev bataljon?

Od leta 1921 do 1935 je v Sloveniji javno delovala Zveza delavskih kulturnih društev »Svoboda«, ki je v svojih vrstah združevala napredno usmerjeni del delavcev, kmetov in inteligence. Poleg kulturnega delovanja, ki je imelo bolj zunanji videz, so med številnimi organizacijami teh »Svobod« organizacijsko in politično delovale napredne stranke in organizacije, kot npr. napredni del sindikatov, neodvisni slovenski študentje, socialdemokrati in člani KPJ. Napredne težnje delovanja društev »Svobod« so zelo močno odjeknile po vsej Sloveniji in zunaj nje na zletu »Svobod« julija 1935 v Celju. Po tem veličastnem in množičnem zletu so bila društva »Svobod« sicer razpuščena in njihovo delovanje prepovedano, vendar so v večini primerov delovala še naprej v pollegalnih oblikah oziroma pod drugimi imeni. Ker so se v delih pisatelja Ivana Cankarja lepo prepletala politična in kulturna vprašanja, ki so se skladala s programom dela društev »Svobod«, je razumljivo, da je bil Cankar največkrat igran in je članom teh društev pomenil simbol naprednega in revolucionarnega človeka.

Prav iz vrst Zveze delavskih kulturnih društev »Svoboda« so v letih 1935 in 1936 odhajali delavci v Španijo, kjer so se v vrstah mednarodnih brigad republikanske Španije borili proti fašizmu in nacizmu. Po umiku iz Španije, proti koncu leta 1938, so borci mednarodnih brigad v Franciji internirali v improvizirani taborišči Saint Cyprien in Argelès. Spomladi 1939 so jih premestili v skupno taborišče Gurs. Tu so kmalu organizirali tudi kulturno delovanje. Tako so pripravili tudi znano veliko razstavo umetniških del taboriščnikov. Jože Gregorčič je za to razstavo naredil velik kip Ivana Cankarja. Izdelal ga je iz ilovice in ga premazal s katranom. Tako je kip dobil kovinski videz in odporen je bil proti megli in dežju.

Med prvimi ubežniki in zatem med prvimi partizani na Gorenjskem so bili španski borci Jože Gregorčič-Gorenjc, Jože Krajc-Žakelj, Franc Potočnik in Matija Udvarc. Na njihov predlog je Jeseniška četa dobila ime Cankarjeva in zatem je to ime dobil tudi bataljon.

Ob ustanovitvi je Cankarjev bataljon imel okrog 70 borcev, od teh oboroženih kakih 45 s puškami in z eno strojnico. Stane Žagar, ki je kot član CK KPS in Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet prišel iz Ljubljane na Gorenjsko, je s seboj že prinesel »Partizanski zakon« in besedilo prisega. Ob ustanovitvi bataljona je s tem seznanil poveljniški kader in odredil, da se v najkrajšem času tudi vsi borci morajo z zakonom seznaniti ter se po njem ravnati.

Na posvetovanju pod Malim Gregorjevcem v Jelovici, ki je bilo 17. julija, je bilo določeno, da bosta v začetku avgusta nastala dva bataljona, in to za jeseniško okrožje v Jelovici, za kranjsko okrožje pa pod Storžičem. Takoj po formiranju bi naj bataljona začela pripravljati skupno akcijo — napad na Begunje in osvoboditev zapornikov. Tam je bilo tedaj zaprtih okrog 400 političnih zapornikov, večinoma moških, ki bi po osvoboditvi iz zaporov v veliki večini ostali med partizani in bi se s tem partizanske enote znatno okrepile. Akcija za napad na Begunje ni uspela, ker so Nemci za priprave kmalu zvedeli. V dneh 5. in 6. avgusta so napadli Storžiški bataljon in ga razpršili.

Na Vodiško planino je prišlo v začetku avgusta kakih 40 do 50 ljudi iz Kroke, Dobrave, Kranja in okolice, ki jim je bilo do sodelovanja pri napadu na zapore v Begunjah. Tako je število Cankarjevega bataljona naraslo na okrog 120 ljudi. Ker pa je bil Storžiški bataljon razbit, do napada na Begunje ni moglo priti in Cankarjev bataljon se je z Vodiške premaknil k Lipniški planini. Dne 8. avgusta dopoldne je na to planino prišel 181. rezervni policijski bataljon in napadel Cankarjev bataljon. Na Rženovem robu pod Kotličem (trig. 1411) so partizani sprejeli boj. Po spopadu, ki je trajal od 10. do 12. ure, so se cankarjevci umaknili, ker jim je pretila obkolitev. Imeli so tri mrtve in nekaj ranjenih. Izgube na nemški strani niso znane. Približno tretjina novincev, predvsem neoboroženih, se je razbežala na več krajev: nekaj se jih je umaknilo v Ljubljano in na Dolenjsko, nekaj pa jih je odšlo domov. Odšel je tudi dr. Jože Gabrovšek, ki je kasneje umrl med hrvaškimi partizani. Za njim je bataljonski sanitetni referent postal medicinec Janez Konjšek. Kotlič, ki je za Ratitovcem drugi najvišji vrh na Jelovici, se poslej imenuje Partizanski vrh.

Cankarjev bataljon se je umaknil za Dražgoško goro, kjer je prenočil, naslednji dan pa se je premaknil v Novakovo Jelovico. Tu je Stane Žagar zaprisegel še Jeseniško četo. Partizani so prisegli zvestobo slovenskemu na-

rodu in delovnemu ljudstvu ter se zavezali, da se bodo borili, dokler ne bo domovina osvobojena okupatorja in fašističnega jarma. Dne 10. avgusta se je bataljon razdelil: Jeseniška četa je odšla na Pokljuko, Jelovška pa je ostala na Jelovici.

Škofjeloški odbor OF je že od jeseni 1941 dalje vzdrževal stike tudi s Selško dolino. Za to je skrbel Pavle Kavčič. Ob pomoči mizarja s Praprotna, Janeza Rihtaršiča z Bukovice in še posebno Ivana Tomažina-Kocjanovega iz Bukovščice je bila zveza pogosta. Zlasti je bil deloven in uspešen Ivan To-

Ivan Tomažin iz Bukovščice. (Fotoarhiv
Loškega muzeja)

mažin. Prišel je iz Ljubljane, kjer je dotlej že sodeloval z Milanom Majcnom. V organizacijskem pogledu je bil torej že dokaj izkušen. Navezoval je stike z zaupniki od Stare Loke do Železnikov, v Selcih s Petrom Šmidom, na Češnjici z Maksom Lotričem. Zaradi zavedne Kocjanove družine v Bukovščici, kakor tudi zaradi primerne lege te domačije, je ta hiša kmalu postala prava partizanska javka in prva partizanska hiša v Selški dolini.

Jelovška četa je pri zaupnikih v dolini organizirala zbiranje orožja. Nekaj so ga kupili pri ljudeh, ki so ga zadržali ali nabrali ob kapitulaciji Jugoslavije, 40 pušk in 6 strojnic pa so avgusta in septembra dobili iz vojaškega skladišča pri kolodvoru na Trati. Oktobra si je ta četa pri Mohorju na Križni gori uredila taborišče, kjer je bilo mišljeno, da bo prezimovala. Ivan Tomažin ml. je kot terenec in borec te čete že v oktobru in novembru pripeljal vanjo nad 20 novincev, prostovoljcev iz Selške doline.

Jelovška četa je 10. oktobra prišla prek Jelovice na Lancovo pri Radovljici. Partizani so požgali Remčovo žago, kjer je zgorelo več tisoč kubičnih metrov lesa, hkrati pa so aretirali nemškega upravnika in pomočnika na žagi, oba zagrizena nacista. Na Jelovici so ju likvidirali.

Bataljonsko poveljstvo je poklicalo Jeseniško (Cankarjevo) četo s Pokljuke na Križno goro. Namen je bil, da se bataljon zbere in da se skupno od-

ločijo, kako in kje bo enota prezimovala. Dne 22. oktobra je Jeseniška četa prišla na Vodiško planino na Jelovici. Prav takrat je zapadlo pol metra snega, kar je pomenilo, da se obeta dolga in huda zima. Dne 24. ali 25. oktobra sta obe četi, Jelovška in Jeseniška, že taborili skupaj na Mohorju. Bataljon je bil zbran.

Preden se je Jelovška četa z Jelovice premaknila na Mohor, je spotoma 19. oktobra napadla nemške telefoniste na Češnjici. Ivan Tomažin in brat Zdravko, Kocjanova iz Bukovščice, sta tesno sodelovala s partizani, hkrati pa navezovala stike z zaupniki v dolini. Tako sta na Češnjici že imela zvezo z Maksom Lotričem (Turkovim) in Jožetom Hudolinom (Lukovim). Od teh dveh sta zvedela, kako so tu razporejeni nemški telefonisti, ki so tiste jeseni prišli na Češnjico in jih je bilo kakih štirideset. Nastanjeni so bili v prostorih hranilnice in posojilnice v 1. nadstropju poslopja zadruga. Nekaj jih je bilo tudi v dveh tujskih sobah v prvem nadstropju pri Turkovih (gostilna »Ratitovec«); v obeh hišah je bila tedaj in je še sedaj gostilna. Nemški vojaki so od 19. ure do 19.30 večerjali v gostilniškem prostoru, tj. v pritličju obeh gostiln. Maks in Jože sta partizanom preko Kocjanovih sporočila, da je čas med večerjo najbolj primeren za napad na gornje prostore, kjer bi tako mogli najlaže zapleniti orožje in še kaj druge opreme. Pokojni Jože Hudolin se je večkrat spominjal, da je partizane 19. oktobra zvečer pripeljal prek Kališ na Češnjico Alojz Pečnik, in to s polno uro zamude, tj. šele okrog 20.30. Hudolin je z nekaj fanti s Češnjice in Studena razporedil opazovalce proti Železnikom in Selcam, Pečniku pa je odsvetoval napad in predlagal, naj bi to naredili naslednji večer, ko bodo nemški telefonisti večerjali. Pečnik ga ni poslušal, in se je odločil za napad. Partizani so se razdelili in hkrati potrkali na vrata nemških telefonistov v obeh hišah. Ko so telefonisti vprašali, kdo je in kaj hoče, so se partizani oglasili, da so slovenska vojska in da zahtevajo orožje. Kar skozi zaprta vrata so Nemci odgovorili z rafalom. Po krajšem streljanju so se partizani umaknili. Imeli so enega smrtno in enega laže ranjenega borca. Lažjega ranjenca so zatem oddali v oskrbo Kocjanovim v Bukovščici.

Med partizani je bil tedaj tudi Ludvik Rovtar s Češnjice. Kako leto pred napadom na Jugoslavijo se je bil oženil v Križe pri Trziču. Od tam je leta 1941 odšel v partizane. V prvi polovici leta 1942 je bila prek Rovtarja in Hudolina vzpostavljena stalna zveza med partizani in Češnjico.

V drugi polovici oktobra je bil Lojze Kebe-Štefan v Ljubljani, kjer je poročal CK KPS o stanju na Gorenjskem. Ko se je proti koncu oktobra ali v začetku novembra vrnil, je s seboj prinesel sklep CK KPS o imenovanju članov Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. Za sekretarja je bil imenovan Tone Dolinšek-Metod, za člana Tomo Brejc in Mira Kebe-Metka, Lojze Kebe pa je bil član tega komiteja in hkrati politični komisar Gorenjskega štaba. S takim Štefanovim imenovanjem je bilo zagotovljeno povezovanje in usklajevanje dela KP in Gorenjskega štaba. Tomo Brejc je bil novembra na zdravljenju v Ljubljani, na Gorenjsko je prišel šele sredi decembra. V Gorenjskem štabu so tedaj bili: poveljnik Stane Žagar, komisar Lojze Kebe-Štefan, namestnik poveljnika Jože Gregorčič-Gorenjc. V drugi polovici novembra je bil tudi Stane Žagar na posvetovanju v Ljubljani na CK KPS in pri Glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet.

V noči na 12. november je 15 borcev Cankarjevega bataljona odšlo z Mohorja prek Jošta k Savi. V Kranju so se ob zidu tovarne »Jugobruna« preti-

hotapili čez trziški most na Savi in prišli v bližino Okroglega, kjer jih je čakal kamion. Z njim so se peljali naprej. V Bistrici pri Dupljah je manjša skupina borcev izstopila in šla po suho meso in mast, večji del skupine pa se je s kamionom odpeljal v Resmanov mlin v Zapuže. Tu so dobili še en kamion in na oba naložili 80 vreč moke. Vrnili so se proti Dupljam, kjer so naložili soborce, ki so jih tu že čakali s polnimi nahrbtniki mesa in masti. Peljali so se proti Kranju. Brez ovir so vozili skozi zatemnjeni Kranj in tako tudi čez most na Savi, kjer jih je nemška straža še pozdravila, misleč, da se na kamionih pač vozijo nemški vojaki. Zavili so v Besnico in tam v bližini uskladiščili zaplenjeni živež. Kamiona so zapeljali pod Besnico, kjer so enega zažgali.

V noči na 18. november je Jelovška četa požgala most na Praprotnem. Akcija je pomagal pripraviti Ivan Tomažin ml., ki je preskrbel nekaj nafte in bencina ter na Praprotnem več butaric. Most, ki je bil lesen in pravkar nov, so polili z gorivom in nanj naložili butarice. Popolnoma je pogorel. To uspelo akcijo je vodil Jože Gregorčič-Gorenjc.

Dne 24. novembra je Jože Gregorčič pripeljal k Pavletu in Jožetu Kavčiču v Škofjo Loko 5 borcev. Dogovorili so se, da bodo v sodelovanju s skupino mladincev izpraznili Savnikovo pletilnico. Zvečer so to res naredili in tedaj odnesli iz pletilnice 300 puloverjev, 500 parov nogavic in nekaj kap. Večji del zaloge so odnesli v taborišče na Mohor, manjši del pa so spravili v Škofjo Loko.

V noči na 2. december so patrolje cankarjevcev odšle na teren s točno določeno nalogo, kje naj likvidirajo domače izdajalce. 1. december je bil namreč dotlej državni praznik, dan zedinjenja vseh jugoslovanskih narodov. Zato je bila prav za ta dan določena akcija, s katero so bili ljudje opozorjeni, naj ne sodelujejo z okupatorjem. Tako sta bili likvidirani 2 osebi na Zg. Dobravi pri Kropi, po ena pa v Lipnici, Selcih, Besnici, Hruševki in pri Sv. Ožboltu. Pri likvidiranih so partizani pustili listek z besedilom: »Smrt izdajalcem! Konfidenti so kaznovani! Živela Osvobodilna fronta! Ljudsko sodišče.«

Proti koncu novembra se je Stane Žagar vrnil iz Ljubljane. Tam je pri CK KPS in Glavnem štabu dobil navodila za takojšnjo mobilizacijo in za dvig oborožene vstaje na Gorenjskem. Šlo je za izpolnjevanje sklepov, ki so bili sprejeti na posvetovanju 26. septembra v Stolicah pri Krupnju (Srbija) in sta jih v Slovenijo prenesla Franc Leskošek-Luka in Miha Marinko, ki sta bila tedaj člana CK KPS in poveljnik oziroma komisar Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet.

Posvetovanje gorenjskega političnega in vojaškega vodstva je bilo 1. ali 2. decembra v Bukovščici pri Kocjanovih. Vodil ga je Stane Žagar, ki je razčlenil splošni politični in vojaški položaj ter razložil naloge, kakor jih je dobil v Ljubljani. Poveljnik Cankarjevega bataljona Jože Gregorčič je tudi odločilno posegel v razpravo in se zavzel za to, da je treba v partizanske vrste pritegniti še več borcev in oboroženo vstajo razširiti na vso Gorenjsko.

Z nalogami, da pritegnejo v partizanske vrste čim več novih borcev in da organizirajo oborožene vstaje, so s tega posvetovanja odšli na teren: Maks Krmelj v Poljansko dolino, Stane Bokal, Franc Konobelj-Slovenko in Polde Stražišar pa v blejsko-jeseniški kot. Na posvetu je bil tudi sekretar okrožnega komiteja KPS za Kranj Franc Vodopivec. Na posvetovanju so bili torej vsi tisti politični in vojaški funkcionarji Gorenjske, ki so odločilno sodelovali pri decembrski vstaji, le predstavnikov iz kamniškega in šmarnogorskega območja tu ni bilo, ker tam tedaj ni bilo partizanskih enot.

Dne 9. decembra dopoldne je patrolja nemških policistov, kakih 40 mož, prišla iz Škofje Loke ter šla skozi Bukovščico in Knape proti Mohorju. Pod Mohorjem je Nemce pričakala partizanska zaseda in jih uspešno zavrnila. Nemci so imeli nekaj ranjenih. Še isti večer se je bataljon premaknil. Partizanska kolona je šla skozi Zabrekve, Topole, čez polje med Selci in Dolenjo vasjo, čez goliški most, skozi Golico na Stirpnik. Na polju pod Selci jih je opazila nemška patrolja, sicer pa je pohod potekal brez ovir. Bataljon se je na Stirpniku odpočil in je pod večer 11. decembra prišel k Debeljaku v Rovt pod Mladi vrh. Imel je 65 borcev.

Dne 12. decembra dopoldne so na bataljonski opazovalnici v lini Debeljakovega hleva opazili, da se proti Rovtu pomika policijska patrolja, ki je štela 52 mož. Bataljon se je takoj razporedil v zasedo nad vojaško cesto, ki vodi nad Debeljakovo hišo. Ob 10.45 je partizanska zaseda odprla ogenj na nemške policiste, ki so se znašli na cesti pod zasedo. Po kratkem boju, v katerem Nemci niso imeli mnogo možnosti odpora, je na cesti obležalo 45 mrtvih policistov in 4 težje ranjeni. Padla sta 2 partizana, 1 pa je bil težko ranjen. Cankarjevci so zaplenili 38 pušk, 3 zbrojevke, 3 brzostrelke, 6 pištol, več ročnih bomb in precej streliva ter raznovrstno drugo vojaško opremo. Nemška patrolja je pripadala 181. rezervnemu policijskemu bataljonu, ki se je s cankarjevci prvič srečal že 8. avgusta na Lipniški planini na Jelovici. Težkega ranjenca Jaka Šalamona z Jesenic so prenesli k Vancarju v Martinj vrh. Tu ga je obiskala dr. Valerija Strnad iz Železnikov, vendar mu ni mogla več pomagati. Kmalu je umrl.

Cankarjev bataljon se je premaknil v Poljansko dolino, kjer je njegova prisotnost močno vplivala na decembrsko vstajo, ki je pritegnila v partizane nad 200 novincev prostovoljcev. Dne 25. in 27. decembra je bataljon imel uspešne boje na Pasji ravni in na Polhovcu, kjer so nemške enote imele znatne izgube, na partizanski strani pa je padlo le 8 borcev.

Dražgoše

Z Lavtarskega vrha in Pasje ravni na desnem bregu poljanske Sore je Cankarjev bataljon odšel 27. decembra pozno zvečer. Pri Šefertu je bataljonska kolona po mostu prekoračila Soro in v zgodnjih jutranjih urah 28. decembra prišla v Sopotnico. Tu so utrujeni borci predanili. Naslednjo noč je bataljon naredil tole pot: Tomaž—Sp. Luša—Stirpnik—Ševlje—Knape—Pozirno—Zabrekve. Borci so se naselili po hlevih, saj je bilo zunaj precej snega in hud mraz. Ranjence so oddali Kocjanovim v Bukovščici. Sedaj je tu bilo že kakih 10 ranjenec. Nameščeni so bili v udobnih sobah v zgornjem delu hiše, za slučaj nevarnosti pa so imeli ob hiši bunker, kamor so se ranjenci zatekli.

Iz Zabrekve je glavnina bataljona odšla 30. decembra zvečer skozi Nemilje in Podblico na Jamnik, od tam pa skozi Lajše v Dražgoše, kamor je prišla 31. decembra popoldne. Nastanili so se v sokolskem domu Na pečeh, bataljonsko poveljstvo pa se je namestilo pri Birtu.

V noči na 31. december je manjša skupina partizanov spremljala sekretarja Maksa Krmelja, ki se je iz Zabrekve vračal v Poljansko dolino. Šli so z njim do Soteske pod Praprotnim. Tu so v cesto zakopali dve mini, ki pa ob

prihodu nemških vojaških kamionov nista eksplodirali. 1. januarja proti jutru je ta skupina prišla v Dražgoše.

Istočasno je druga skupina šla v Besnico z nalogo, da tam minira železniški most. Most so borci minirali in čakali na prihod vlaka. Proti jutru je res pripeljal, sprožil eksplozijo, vendar se most ni porušil. Eksploziv je bil namreč slab, razmočen ali pa ga je bilo za železno mostno konstrukcijo premalo. Tudi ta skupina je zjutraj 1. januarja prišla v Dražgoše.

Skupino 50 borcev je vodil Ivan Bertoncely-Johan na Dobravo pri Kropi. Šli so v prehranjevalno akcijo. Že v zgodnjih jutranjih urah 31. decembra so bili na Dobravi, kjer so se zavarovali z zasedama in patroljami. Delno so izpraznili skladišče trgovine. Dobili so dva voza in konja ter naložili krušno, ajdovo in koruzno moko, riž, sladkor, mast in olje. Nekaj so natrpali tudi v nahrbtnnike, ki so jih nosili borci. S takim tovorom so se vračali. Zaradi precejšnje teže in podedenele poti so v Šmelovi šupi, na poti med Lipnico in Kropo, morali del tovora odložiti. V Kropi so tovor preložili na sani in tako nadaljevali pot čez Jamnik in skozi Lajše v Dražgoše, kamor so prišli 1. januarja zjutraj.

Cankarjev bataljon je ob prihodu v Dražgoše štel nekaj nad 200 borcev. Oborožen je bil s 24 strojniciami, od katerih 4 niso delovali, in z nekaj brzo-strelkami, borci pa so imeli puške (mauserice). Imeli so tudi precej streliva in precej ročnih bomb. Na pečeh poleg bataljonskega poveljstva je bila razporejena 1. četa, v delu vasi Pri cerkvi je bila razporejena 2. četa, v Jelenščah pa je bil samostojen Bičkov vod.

Na novega leta dan dopoldne so trije Dražgošani kot predstavniki vse vasi prišli k Birtu na razgovore z bataljonskim poveljstvom. Prosili so partizane, naj se umaknejo iz vasi, da ne bodo izzvali nemškega napada, v katerem bi vas utegnila doživeti veliko škode in žrtve. Partizansko poveljstvo je zastopnikom povedalo, da bo bataljon dalj časa v vasi in da se bo branil, če bo napaden. Dovolili pa so, da jih prijavijo nemškim oblastem v dolini. Tako je še istega dne odšel eden od treh Dražgošanov, ki so bili na razgovorih pri Birtu, v Selca, kjer je županu Mlinarju prijavil prihod partizanov v Dražgoše. Po naročilu poveljnika Gregorčiča je povedal večje število, kot je v resnici bilo.

Dne 1. in 4. januarja so partizani priredili miting v sokolskem domu Na pečeh, 6. januarja pa v prosvetnem domu Pri cerkvi. Kot govornik je vsalkič nastopil Stane Žagar, ki je znal ognjevito in navdušujoče nastopati. Poleg njegovega govora so se zvrstile tudi partizanske pesmi in deklamacije. Teh mitingov so se udeleževali Dražgošani pa tudi nekateri ljudje iz doline. Dne 6. januarja je bilo v Dražgošah posvetovanje političnih delavcev s terena. Poklicani so bili iz raznih krajev Gorenjske. Posvetovanje je vodil Stane Žagar. Aktivisti (terenci) so tu dobili napotike za delo na terenu in bili seznanjeni z razmerami doma in v svetu.

Bataljonski obveščevalec Zdravko Tomažin-Kocjanov iz Bukovščice je vzdrževal zvezo z dolino. Dne 9. januarja je bil v Kranju pri lekarnarju Rahu, kjer je dobil poln nahrbtnik obvez in raznega sanitetnega materiala, od tam pa je odšel v Stražišče do Kumerdeja, kjer je dobil dve pištoli in pismo za Žagarja. V imenu pokrajinskega komiteja ga je napisal Tone Dolinšek-Metod. Zvečer se je Zdravko doma v Bukovščici nekoliko odpočil, ponoči pa nadaljeval pot v Dražgoše. V Lajšah je pri neki hiši dobil še zaboj streliva, ki so ga tam pozabili nemški vojaki. Tudi to je prinesel v Dražgoše. Dne 10. januarja pozno zvečer je Zdravko spremljal Lojza Kebeta-Štefana in skupino 10 parti-

zanov, ki so odhajali iz Dražgoš. Šli so skozi Lajše na Bezovnico in proti Zavrhu nad Besnico. Štefan je od tod odšel proti Stražišču, Zdravko domov, partizani pa so si pod vodstvom Henrika Bička v neki lopi naložili v nahrbtnike kakih 5000 nabojev za puške in strojnice ter se po isti poti že pred jutrom 11. januarja vrnili v Dražgoše.

Dne 5. januarja popoldne je patrolja 15 partizanov, ki jo je vodil Jaka Bernard, prigazila čez Jelovico do vasi Ribno in pri mostu čez Savo pri Skalcah močno obstreljevala nemško stražo, ko se je na mostu menjavala. Nekaj so jih ranili. Pri Ribnem je potem ta partizanska patrolja v neki hiši, kjer so gospodarili Nemci, zaplenila večjo zalogo hrane ter odgnala konja in tri krave. Dne 16. januarja dopoldne so se vrnili v Dražgoše. Tega dne pa sta iz Dražgoš odšli dve patrolji. Ivan in Tone Žbontar (Gregurjeva) z Zalega loga sta sporočila, kje v Potoku in Davči je nekaj orožja in večja zaloga streliva. Patrolja petih mož, ki jo je vodil Janez Šinkar (Jakčev) iz Selc, je šla v Potok, patrolja sedmih mož, ki jo je vodil Silvo Štibelj, pa je šla v Davčo. Naslednji dan sta obe patrolji prinesli v Dražgoše precej streliva in nekaj orožja. Cankarjevci v Dražgošah so se pripravljali na boj, saj so vedeli, da je v dolini vse polno nemškega vojaštva, pripravljenega za napad na Dražgoše.

V petek 9. januarja zjutraj so Nemci začeli napadati partizanske položaje v Dražgošah. V več smereh so se poskušali prebiti z Rudna ter iz Selc in Jamnika skozi Lajše. Okrog 4. ure zjutraj je planinska četa prišla k Novakovi domačiji v Jelovico. Prvi so začeli streljati borci Ilijeve desetine na položajih Na pečeh. Kmalu zatem se je streljanje vnelo na vseh položajih, ki so se v dolžini kakke 3 km vili pod naselji Dražgoš. Tega dne so Nemci najhuje pritiskali Na peči in proti Jelenščam. Bataljonska rezervna mitralješka skupina je zato prav tu največkrat posegla v boj. Z nočjo so se nemške enote umaknile na položaje, ki so jih imele zjutraj pred napadom. Cankarjevci so v zaščiti teme preiskali teren pod svojimi položaji in našli pri ubitih nemških vojaki nekaj orožja, streliva in, kar pa je bilo še posebno dragoceno, glicerina. V hudem mrazu, ko se je roka lepila na železo, je bil glicerina edino mazivo za strojnice.

Že prvi dan so Nemci morali uporabljati tudi topove, s katerimi so od Novakove žage na Rudnem obstreljevali položaje v Dražgošah. Zlasti so obstreljevali naselje Na pečeh. Porušili so stene sokolskega doma in zažgali Žezelnikovo hišo. Nemški napad je bil tega dne odbit. Zlasti veliko izgub so Nemci imeli pod Jelenščami in pod položaji Na pečeh. Med partizani in vaščani tega dne ni bilo žrtev.

Nemška kolona, ki je zjutraj prišla iz Besnice v Podblico, je tu požgala Tvecinovo hišo. Požigalci so menili, da je to prva hiša v Dražgošah, zato so jo zažgali. To tudi dokazuje, da so nemški vojaki že v pripravah za napad dobili ukaz, da je treba vas uničiti, ne glede na potek in izid bojev.

Borci na položajih Na pečeh so dopoldne opazili, da se je nemški napad ustavil in da nemški vojaki sami nekaj obračunavajo med seboj. Šlo je za upor Luksemburžanov, ki niso hoteli v boj. Mislijo, da je bilo tega dne na Rudnem kakih 250 Luksemburžanov, ki so bili v policijskem bataljonu. Ti Luksemburžani so že v bojih 25. in 27. decembra na Pasji ravni sabotirali pri nemškem napadu. Sedaj so se uprli in niso hoteli v napad na Dražgoše. Kakih 40 so jih Nemci nad Rudnom postrelili, vse ostale pa izločili in jih poslali v Škofjo Loko. Večino teh so kmalu zatem poslali za kazen v taborišče Dachau.

Po bojih v Dražgošah so na Gorenjskem iz vseh policijskih enot izločili Luksemburžane. S tem je boj Cankarjevega bataljona dobil novo, mednarodno razsežnost.

Drugega dne so se boji ponovili. Nemški napad je bil še bolj silovit in obramba še bolj odločna. Pri partizanskih položajih se je spremenilo le to, da se je Bičkov vod pri Jelenščah razporedil še na skalo Jelenco, raz katere je mitraljezec zelo uspešno zavračal napadalce. Z Rudna so po Dražgošah tolkli topovi močnejšega kalibra. Zlasti močno sta bili poškodovani Birtova in Ožbiceva hiša Na pečeh. Od zažigalnih granat sta pogorela Hkavšček in Tinetov hlev ter več senikov pod vasjo. Bataljonsko poveljstvo je v Jelovico, na pot med planino Kališnik in Mošenjsko planino, poslalo v zasedo desetino, ki je tam varovala prehod iz radovljiške strani čez Jelovico. Nemci so ta dan imeli še znatno večje izgube, medtem ko na partizanski strani še ni bilo žrtev. Že se je poznalo pomanjkanje streliva. Pozno zvečer je bataljonsko poveljstvo odločilo, da se bo bataljon branil še naslednji dan in se potem z nočjo umaknil v Jelovico. Nemci se to noč niso umaknili na položaje v dolino, pač pa so ostali, kjer so bili.

Zgodaj zjutraj, komaj se je dan zazoril, v nedeljo 11. januarja so Nemci začeli s topovi obstreljevati hiše Na pečeh in Pri cerkvi. Zaradi tega je ta dan pogorelo še več hiš. Nemci so povsod močno pritiskali, ne meneč se za žrtve, ki so jih tudi tega dne imeli veliko. Kmalu popoldne jim je uspelo, da so se prebili med položaji Na pečeh in Jelenščami. Biček je ugotovil, da bo njegov vod obkoljen, če se pravočasno ne izvleče. Premaknil je svoj vod na nove položaje nad vas pod Dražgoško goro in od tam zadrževal prodiranje nemškega klina. Z mrakom se je bataljon organizirano umaknil po zasneženi gozdni poti v staje na planino Kališnik v Jelovico. Cankarjevci so sedaj imeli 9 mrtvih in 11 ranjenih borcev. Jelenca se poslej imenuje Bičkova skala.

Na Jelenščah so po 15. uri divjali Nemci. V kleti pri Grogovcu je bilo več ljudi. Nemški vojak je skozi okno mednje zagnal ročno bombo. Janko Habjan jo je prijel, da bi jo vrgel iz kleti. V roki mu je eksplodirala, ubila triletno Reziko Šolar, njega pa smrtno ranila. Kmalu je izkrvavel. Za Grogovčevo hišo so Nemci ustrelili Tomaža Lotriča in Jakoba Šolarja. 17 moških vaščanov Jelenšč in Peči so postavili v vrsto pri plotu od korita proti Šturmovi hiši in jih postrelili. Med njimi sta bila 11-letna dečka in 66-letni Jakob Lotrič. Talec Evgen Luznar pa se je takoj na začetku nemškega streljanja prekucnil čez plot in se zavalil po bregu. Nemci so menili, da je mrtev. Odšel je v partizane, kjer pa je še isto leto padel.

Več moških, ki so jih Nemci prignali iz Kališ, Lajš in iz doline, ko so prodirali proti Dražgošam, so tedaj zaprli v klet Grogovčeve hiše. Naslednji dan so jih odgnali na Rudno, od tam pa na Češnjico na Boškov hlev, kjer so jih po zasliševanju v ponedeljek in torek izpustili. Ženske in otroke z Jelenšč in nekaj tudi s Peči so zaprli v Šturmov hlev. V ponedeljek 12. januarja so jih odgnali v Lajše, kjer so 87 žensk in otrok zaprli v Štihelnovo gostilno. Izpustili so jih šele 15. januarja. Med tem jih je obiskala dr. Valerija Strnadova, ki jim je pomagala, kolikor je pač mogla. V nedeljo zvečer in v ponedeljek dopoldne so Nemci požigali Jelenšče.

Na peči so Nemci prišli v ponedeljek zjutraj. Nalovili so 26 vaščanov, ki so jih popoldne odgnali na Rudno, od tam pa so jih še istega dne zvečer prepeljali v Šentvid. Ko so prebivalce Peči odgnali v dolino, so za njimi požgali

tudi ta del vasi. Nekaj vaščanov se je zateklo v Jelovico in so čez nekaj dni prišli v dolino. V začetku februarja so izpustili Dražgošane, ki so jih pripeljali v Šentvid.

Tudi v vas Pri cerkvi so Nemci prišli v ponedeljek dopoldne. Nalovili so 18 moških in jih zaprli v klet župnišča in prosvetnega doma ter jih tam pobili. Posebej so v Dražgošah ustrelili še eno žensko in dva moška. Ženske in otroke so odgnali na Rudno, od tam pa v Šentvid. Dne 12. januarja popoldne so začeli požigati tudi hiše Pri cerkvi. Naslednji dan so pod vasjo na Gabrci izselili še zadnjo dražgoško družino in tudi to domačijo požgali. Več družin iz vasi Pri cerkvi se je že v nedeljo zvečer umaknilo na Rovtarico v Jelovico, od koder so čez nekaj dni prišli v dolino, 86 ljudi iz Dražgoš je bilo zaprtih v Šentvidu. Dne 13. januarja so pijani in podivjani Nemci požgali tudi Podrovnikarjevo hišo v Lajšah.

Dne 12. in 13. januarja so se borci Cankarjevega bataljona na Kališniku v Jelovici nekoliko odpočili in naspali. Šubičeva zaseda, Pečnikov in Bičkov vod, vsega 60 borcev, so bili na Mošenjski planini, kjer so varovali bataljon iz radovljiške strani. Gozdar v bajti na Martinčku je videl manjšo skupino partizanov ter jih prijavil nemški policijski posadki v Radovljici. Dne 13. januarja okrog 14. ure so nemški policisti že začeli streljati na stan na Mošenjski planini; prišli so prek Lipniške planine in prek Raztok. Vnel se je boj, ki je trajal vse do mraka. Partizani so imeli 12 mrtvih in nekaj ranjenih, izgube na nemški strani niso znane. Z veliko težavo so se partizani v noči na 14. januar le prebili proti Kališniku, kjer je bila glavna bataljona. Na planinah v Jelovici je bilo tedaj 2 metra snega in 31 stopinj mraza! V takih razmerah ni bilo mogoče zdržati zunaj zaprtega prostora.

Za Britmanco v Jelovici je bil 14. januarja zbran ves bataljon. Imeli so 11 ranjencev, s katerimi so se umaknili iz Dražgoš, in 4 nove ranjence z Mošenjske planine. Položili so jih na smrečje in na odejo ter zakurili nekaj manjših ognjev, da so se ranjenci in borci mogli nekoliko pogreti. Skuhali so tudi skromno polento. Bataljon se je tu razdelil. Franc Benedičič in Franc Biček sta Jeseniško četo odpeljala proti Pokljuki, Perko je s svojo skupino odšel proti Storžiču, bataljonsko poveljstvo pa se je z 2. četo, Bernardovo, premaknilo na Mohor, kjer so ranjence spet oddali v oskrbo Kocjanovim v Bukovščici. Komaj tri dni so se borci tu zadrževali, ko so prišli Nemci v Bukovščico in aretirali Kocjanove: očeta Ivana, mater Frančiško, hčer Ančko in sina Pavleta. Vendar je Kocjanovim tik pred aretacijo še uspelo skriti ranjence, ki so jih imeli polno hišo. Čez 2 dni so Nemci spet prišli in tokrat odpeljali še mlajše Kocjanove otroke: Zdravka, Jožeta, Marjana in Lada. Kocjanovi so bili sprva zaprti v Škofji Loki, potem v Šentvidu, kasneje pa v Brestanici. Z aretacijo te družine so partizani v Selški dolini izgubili važno javko, ki jim je bila vsestransko v veliko pomoč.

Takoj po aretaciji Kocjanovih sta Jože Gregorčič in Ivan Tomažin ml., ko ju je Kocjanov Zdravko obvestil, prišla v hišo h Kocjanovim. Še tisto noč so premestili ranjence k Stražišču pri Kranju. Z njimi sta bili tudi begunka iz Kranja, mati in hči Marija in Danila Gril.

Generallajtnant Schreyer je v hotelu Toplice na Bledu vodil svoj Policijski akcijski štab »Jugovzhod« (Polizei-Einsatzstab Südost) od 22. decembra 1941 do 10. februarja 1942. Po vsej verjetnosti je bil v dneh bojev za Dražgoše na Česnjici, kjer je bil v gostilni »Ratitovec« nemški štab. Razmerje sil je bilo

1 : 25 v korist Nemcev, če to razmerje cenimo po številu udeleženega vojaštva. V pogledu oborožitve pa razmerje sploh ni primerljivo, saj partizani niso imeli topov in minometov niti dovolj streliva za svoje orožje. Neposredno v bojih so bili 44., 93. in 171. nemški policijski bataljon, od katerih je vsak imel po 550 do 600 mož. Na Mošenjsko planino je izvršil napad smučarski oddelek čete »Alpenland« iz Radovljice. Svoje izgube so Nemci prikrivali. Ceni se, da so imeli do 200 mrtvih in kakih 300 ranjenih. Mrtvih in ranjenih niso vozili le na Rudno in v Selca, pač pa nekaj tudi v Kropo.

Sredi januarja 1942 je prišla na Rudno četa nemških minercev, ki se je lotila miniranja požganih Dražgoš. Nemški ukaz je namreč bil, da je zaradi zastraševanja drugih treba vs zrvnati z zemljo. Do konca februarja so minirali 81 hiš s pripadajočimi gospodarskimi poslopji, cerkev, šolo ter sokolski in prosvetni dom. V noči od 19. na 20. september 1941 so Nemci požgali prvo slovensko vas Rašico nad Ljubljano. Tedaj so se zadovoljili le s požigom, tokrat pa so vas porušili z miniranjem. Vendar namena niso dosegli. Učinek je bil prav nasproten. Razkrinkali so se kot požigalci in zločinci in kot taki so pri pametno mislečih ljudeh izgubili vsak ugled.

Dražgoše so bile plamenica upora za vso Gorenjsko in dokaz nemoči nemškega orožja.

Prva grupa odredov

Dne 19. januarja 1942 so cankarjevci odšli z Mohorja. Jaka Bernard je Poljansko četo vodil skozi Sotesko na Tomaža in na poljansko stran, kjer se je četa razdelila na manjše skupine. Med njimi so bili tudi 4 primorski rojaki, emigranti, ki so se nekje pri Žireh pretihotapili na primorsko stran. Vodil jih je Milan Bajec, doma iz Vipave. V začetku leta 1943 je postal poveljnik bataljona v Južnoprimorskem odredu.

Iz preostalih borcev je bataljonsko poveljstvo formiralo Selško četo, katere komandir je postal Matija Udvinc-Vajs. Pri tej četi se je zadrževalo bataljonsko poveljstvo in Stane Žagar. Šli so čez Bukovško polje na Malenski vrh, od tam pa h Kosu v Ojstri vrh. Takoj so bili izdani. Dne 20. januarja popoldne so jih napadli orožniki iz Železnikov. Padla sta 2 borca, Janez Šinkar (Jakcov) iz Selc pa je pobegnil. Kasneje je postal belogardist in domobranec.

Gazili so sneg mimo Martinj vrha in prišli na Blegoš. Od tu so se spustili v grapo, da bi v Potoku ali v Davči pri kaki samotni domačiji vsaj nekaj dni počivali in se posušili. Nad Potokom je bila zaseda in skupina se je vrnila na Črni kal pod Blegoš. Tu so se za nekaj dni ustavili v oglarski bajti. Od tu je Matija Blejc odpeljal skupino borcev nekdanje Rašiške čete v Poljansko dolino in od tam na kamniško stran. Pri Bohinjcu v Martinj vrhu so borci Selške čete oddali v oskrbo ranjenca, pri Janezu Trojarju na Ojstrem vrhu pa bolnika. Sredi februarja se je četa, skupno z bataljonskim poveljstvom 32 borcev, premaknila v smrekov gozd na Hrastnik, tj. na hrib med Bukovščico in Praprotnim.

Franc Biček se je s Pokljuke vrnil v Jelovico in od tam na Šmarjetno goro, kjer se je skupina za nekaj dni ustavila v Savnikovi lovski koči. Tu so iz Kranja dobili tudi nekaj čevljev. Nekaj borcev, doma iz Tržiča in okolice,

je s Šmarjetne gore odšlo čez Savo v Uden boršt, kjer so prišli v Perkovo skupino. Biček pa je kakih 8 borcev vodil prek Mohorja in Selške doline na poljansko stran, kjer so se februarja združili s skupino, ki jo je vodil Tone Peternelj.

Jaka Bernard in Tone Demšar sta 16. februarja prišla na Stirpnik, da bi tam dobila nekaj hrane. Padla sta v zasedo, v kateri sta bila ubita.

Lojze Kebe-Štefan in bataljonski bolničar Janez Konjšek sta pri Stražišču poskrbela za ranjence. Potem se je Konjšek ilegalno zadrževal v Kranju in okolici, kjer je nabiral sanitetni material. Februarja ga je v Kranju srečal graničar Martin in ga takoj izdal. Bil je aretiran in kmalu zatem ustreljen kot talec. Nemškega graničarja Martina so cankarjevci ujeli v Poljanski dolini. Bil je z njimi v bojih v Dražgošah kot kuhar. Pobegnil je s Kališnika in s svojimi ovadbami naredil partizanom precej škode.

Na Planici, hribu med Malim Rovtom in Lavtarskim vrhom, severno od Crngroba, so Nemci 27. marca obkolili in napadli Selško četo, pri kateri se je zadrževalo bataljonsko poveljstvo. Bili so izdani. 17 borcev se je prebilo proti Križni gori, 15 pa jih je padlo. Med padlimi so bili Stane Žagar, Matija Udvanc-Vajs, Ivan Tomažin ml. in bolničarka Francka Basaj.

Glavno poveljstvo je 30. marca formiralo dve grupi odredov. I. grupa »Gorenjska« se je imela formirati iz Gorenjskega, Kokrškega in Koroškega odreda. Toda tudi te odrede je bilo treba šele formirati. Dne 4. aprila, so bila že imenovana poveljstva grup. Za poveljnika I. grupe »Gorenjske« je bil imenovan Jože Gregorčič-Gorenjc, za komisarja pa Lojze Kebe-Štefan. To imenovanje je Štefan prinesel na Gorenjsko v začetku aprila, ko se je vrnil iz Dolomitov in iz Ljubljane, kjer se je zadrževal že od marca.

Iz čet in skupin bivšega Cankarjevega bataljona, ki so se po bojih v Dražgošah razšle po Gorenjski, so te pomladi že nastajale spet večje oborožene skupine. Poveljstvo grupe si je v aprilu in maju največ prizadevalo, da je iz teh skupin formiralo čete, bataljone in predvsem odrede, ki naj sestavljajo grupo. Tako je spomladi nastal tudi Gorenjski odred, ki je imel dva bataljona, Poljanskega in Cankarjevega. Poljanski bataljon so sestavljale Poljanska, Loška in Selška četa in se je zadrževal od Jelovice do Dolomitov. Cankarjev bataljon se je zadrževal pod Stolom in na Pokljuki ter je imel 3 čete. Junija je prišel pod Stol dr. Edvard Pohar, ki je bil sprva bataljonski, od konca leta 1942 dalje pa odredni zdravnik.

Glavno poveljstvo je v začetku junija poslalo na Gorenjsko 80 borcev. Prišli so čez mejo v Dolomitih. Okrog 8. junija so bili v taborišču Osovnik za Grmado. V skupinah po 15 so bili v juniju razdeljeni po četah, ki so bile tedaj v Gorenjskem odredu. To je bila dobra okrepitev, gotovo ne toliko po številu kot v idejno-političnem pomenu, saj so bili med borci iz Ljubljanske pokrajine mnogi že starejši prekaljeni borci ter idejno in politično osveščeni.

Komandir Selške čete je bil Leopold Ravnikar (Kalanov) s Križne gore. Spomladi se je četa precej zadrževala za Dražgoško goro. Borci so preiskali ozelenela pobočja pod Dražgošami, kjer so našli še nekaj mrtvih nemških vojakov ter nekaj vojaške opreme in orožja. Taborišče so si uredili za Pašnim vrhom, severno od Novakove domačije. Z gospodarjem te domačije Filipom so navezali stike. Pri Brsničarjevih, osamljeni domačiji kakih 20 minut nad Podlonkom, so tudi dobili varno zavetje. To hišo so poslej imenovali »Zlata

rezerva«. Tolarjevi, ki so tu živeli, so poslej partizanom nadomeščali izgubo Kocjanove domačije v Bukovščici. V Brsnicah nad Podlonkom je tako nastala važna javka za posameznike in za enote, kasneje pa tudi za bolnišnico.

II. grupa odredov »Štajerska« se v maju ni uspela prebiti pri Litiji čez Savo na Štajersko. Zato je bilo sklenjeno, da se bo prebijala na Štajersko prek Dolomitov in Gorenjske. O tem je bilo obveščeno poveljstvo I. grupe odredov. Ukazano je bilo, naj bataljoni obeh grup likvidirajo nekaj nemških posadk v Poljanski in Selški dolini, kjer naj si partizani izborijo »svobodno ozemlje«, ki naj bo močna baza za množično vstajo na Gorenjskem.

Okrog 10. julija sta se poveljstvi obeh grup sestali na Gabrški gori, kjer so naredili načrt za napad na Poljane in Lučine, zatem pa še na orožniške postaje v Selški dolini. Obenem bi bil to uvod v splošno ljudsko vstajo na Gorenjskem. Napada na Lučine in Poljane sta se izjalovila, ker so Nemci prav tedaj začeli izvajati veliko ofenzivo. Sodelovalo je okrog 5000 mož nemškega vojaštva. Glavno operativno vlogo je imel 18. SS policijski planinski polk (poveljnik polkovnik Herman Franz), sodelovali pa so 93., 171. in 181. rezervni policijski bataljon ter 3. motorizirana četa »Alpenland«. Poleg tega so na sektorjih, kjer so bile borbe, sodelovale tudi bližnje orožniške in graničarske nemške enote. Na obmejnih sektorjih so bile v bojni pripravljenosti tudi italijanske enote. Od 13. do 17. julija so bili boji v Poljanski dolini; od 25. do 27. julija so Nemci hajkali po Jelovici in Selški dolini; od 3. do 5. avgusta so bili najhujši boji na Blegošu in zatem od 11. do 17. avgusta spet v Jelovici.

Po bojih na Gabrški gori in Črnem vrhu so se enote I. in II. grupe odredov 17. julija umaknile v dve smeri: poveljstvo I. grupe odredov z Loško in Poljansko četo ter s Kranjčevim bataljonom, ki je spadal v II. grupo odredov, se je umaknilo mimo vasi Javorje na Blegoš; večji del poveljstva II. grupe odredov s Simonovim bataljonom in Selško četo, ki je spadala pod I. grupo odredov, se je umaknil prek Ojstrega vrha, skozi Studensko grapo v Kališe in za Dražgoško goro. Poslej so bili borci Selške čete vodiči enot Simonovega bataljona, dokler ta ni odšel iz Jelovice in čez Savo.

Dne 21. in 22. julija sta Selška četa in Jobova četa Simonovega bataljona dva večera zapored prišli na Rudno in Češnjico. Pri nekaterih kmetijah so izvršili rekvizicijo in na Češnjici tudi zaplenili večjo količino usnja. Na Češnjici so ubili enega gospodarja ter odgnali nekaj živine. Simonov bataljon se imenuje po poveljniku Janku Sekirniku-Simonu. Nekateri menijo, da je bil to Marokov bataljon. Sklepajo po tem, ker je s Sekirnikom tedaj neposredno sodeloval operativni oficir štaba II. grupe odredov Alojz Kolman-Marok.

Dne 24. julija bi se morali v Škofji Loki na naboru javiti fantje iz Selške doline letnikov 1922, 1923 in 1924. V sodelovanju s terenci so borci Selške čete in Simonovega bataljona pripravili v Soteski nabornikom zasedo. Ko so se naborniki na vozovih pripeljali do Lubniškega mostu v Soteski, so jih tu ustavili partizani. Zajeli so kakih 30 fantov in jih odpeljali v taborišče pod Pašnim vrhom na Jelovico. Že med potjo, še več pa iz taborišča, je večina teh mobilizirancev ušla, tako da jih je ostalo le kakih deset.

Od 25. do 27. julija so Nemci zasedli Selško dolino in hajkali po Jelovici. Dne 26. julija je neki nemški bataljon šel s Češnjice direktno v taborišče Simonovega bataljona nad Novakom v Jelovico. Očitno so Nemci že zvedeli,

kam so partizani odpeljali mobilizirane fante. Ker so partizani to pričakovali, so se pravočasno umaknili in Nemci so udarili v prazno.

Od 3. do 5. avgusta je 18. SS policijski planinski polk, ki je imel tudi nekaj lahkih tankov, obkolil Blegoš in napadel partizane. Na jugozahodnem delu Blegoša se je 3. četa Kranjčevega bataljona branila iz bunkerjev, ki jih je bila tam ob meji zgradila bivša jugoslovanska vojska. Dne 4. avgusta je ta četa tu imela znatne izgube. Nekaj izgub je imela tudi Poljanska četa. Loška četa se je uspela prebiti na primorsko stran, kjer je mimo vasi Labinje, Jesenica in Bukovo prišla v Bukovski vrh (zahodno od Porezna) in se tam za nekaj 8 do 10 dni utaborila. Štab I. grupe odredov se je s Kranjčevim bataljonom prebil mimo Zalega loga v Jelovico, Poljanska četa pa v Poljansko dolino. Po nemških poročilih so imeli partizani v teh bojih 22 mrtvih in 10 ranjenih. Vsekakor so bile tudi nemške izgube znatne.

Od 2. do 6. avgusta je poveljstvo II. grupe odredov z akcijami Simonovega bataljona in Selške čete nameravalo likvidirati nemške orožniške posadke v Selcih, Železnikih in na Zalem logu. S tem bi si priborili »svobodno ozemlje« na Gorenjskem. Tri čete Simonovega bataljona so s skupinami borcev Selške čete odšle iz Jelovice v dolino. Postavili so zasede med Selci in Dolenjo vasjo, pri Beštrovi žagi nad Češnjico ter pri Podsuši. Namen je bil, z zasedami uničiti nemške patrulje, takoj zatem pa napasti orožniške postaje v navedenih krajih. Pri Dolenji vasi in Podsuši je prišlo do posamičnega obstreljevanja, uspeha pa ni bilo. Četi, ki sta bili tu v zasedah, sta se vrnili v Jelovico. Četa v zasedi nad Češnjico je zažgala Beštrovo žago ter s tem pritegnila močnejšo orožniško patruljo. Prišlo je do streljanja, vendar tudi brez uspeha. Četa je odšla v Podlonk, kjer je izpraznila trafiko (pri Pavličku) ter trgovino (pri Gotnarju), pri kmetih pa rekvirirala nekaj živeža. S tem se je vrnila v taborišče v Jelovici.

Dne 10. avgusta je poveljstvo II. grupe odredov s Simonovim bataljonom odšlo iz Jelovice. Iz taborišča za Pašnim vrhom je kolona odšla skozi Dražgoše, mimo Jedrti pri Lajšah in Nemilj proti Savi. Med Zgornjo Besnico in potokom Nemiljščico je kolona prebredla Savo, šla mimo Dobrave, čez cesto in železniško progo nad Strahinjem v Uden boršt. Dne 16. avgusta se je ta skupina nad Kamniško Bistrico spopadla z Nemci, ko se je prebijala na savinjsko stran.

Po umiku z Blegoša sta poveljstvo I. grupe odredov in Kranjčev bataljon, ki ga je vodil Franc Poglajen-Kranjc, prišla na Mošenjsko planino, kjer je bilo poveljstvo Gorenjskega odreda in mobilizacijsko taborišče, v katerem je bilo nekaj novih borcev iz Selške doline, nekaj borcev iz Ljubljanske pokrajine in nekaj družin iz Kroepe. Pripravljali so napad na nemške rekrute, ki so bili začasno nastanjeni v kasarni pri Bohinjski Beli. Napad naj bi izvedel Kranjčev bataljon, sodeloval pa naj bi tudi Cankarjev bataljon, ki so ga zato poklicali s Pokljuke na Jelovico.

Dva borca Cankarjevega bataljona, ki sta prišla v Jelovico, sta se v nedeljo 9. avgusta 1942 zvečer v Ribnem predala gestapovcem in izdala partizane v Jelovici. Dne 10. avgusta zarana so Nemci že napadli Oblakovo planino, kjer je prenočeval bataljonski poveljnik Kranjc ter nekaj njegovih in nekaj borcev Cankarjevega bataljona. Pet borcev je to jutro padlo na tej planini, 4 borci Cankarjevega bataljona pa so padli pri studencu Vederniku

za Babjim zobom. Ker so Nemci pri napadu na Oblakovo planino dobili skico za napad na kasarno v Bohinjski Beli, so sklepali, da je v Jelovici večje število partizanov, ki se pripravljajo na tak napad. Zato so že 11. avgusta začeli z več strani prodirati v Jelovico, ki so jo z velikim številom vojaštva preiskovali vse do 17. avgusta. Nekaj novincev ter družine iz Kroepe so Nemci zajeli pri Mošenjski planini.

Skupina borcev Selške čete se je umaknila v Dražgoško goro, od tam pa proti Lipniški planini. Imeli so 2 mrtva in 1 ranjenega. Kranjčev bataljon se je premaknil proti Radovljiški planini, od tam pa na južni rob Jelovice, severno nad Jamnikom in Lajšami, kjer je čakal tri dni na konec hajke. Imel je 3 mrtve, 2 teže ranjena, 14 borcev pa se je razpršilo. V noči na 20. avgust je Kranjčev bataljon prešel Savo med Podnartom in Otočami. Prišel je v Dobroč, od tu pa se je prek ljubeljске ceste, Šije planine in Pungrata prebil na Karavanke ter prek njih na koroško stran. Dne 22. avgusta zvečer je prišel v dolino Srednjega kota onstran Karavank.

Selška četa

V noči na 26. avgust so borci Selške čete obiskali Železnike. V trgovinah pri Bajžlju in Bogataju so si naložili večjo zalogo hrane in drugih potrebščin ter se umaknili v Jelovico. V noči na 28. avgust so bili borci Selške čete v Kropi. V tovarni (sedaj Plamen) so razbili večje stroje ter odnesli nekaj orodja in nekaj pisalnih strojev. Demolirali so poštni in občinski urad, v trgovinah pa zaplenili večjo količino hrane. Naslednji dan se je večja enota nemških policistov iz Radovljice pognala za partizani v Jelovico, vendar niso ničesar izsledili. V noči na 31. avgust je Selška četa obiskala Lipnico in Podnart. Razbili so telefonske in brzozjavne naprave na pošti in na železniški postaji, poškodovali dve lokomotivi in zažgali most čez Savo. V trgovinah so zaplenili precej hrane. Tajno skladišče rekvirirane hrane si je četa uredila pri Mošenjski planini.

Proti koncu avgusta je pri Jamniku pod Jelovico začela delati ciklostilna tehnika I. grupe odredov. Decembra 1942 se je premestila v Mišeče pri Otočah.

V noči na 3. september so borci Selške čete prišli v Sotesko v Bohinjski dolini. Požgali so žago, kjer je zgorela velika zaloga desk. V noči na 5. september je četa v Zg. Danjah pod Ratitovcem zaplenila precej hrane in odgnala nekaj govedi.

Dne 8. septembra so Nemci, 18. SS policijski planinski polk, spet začeli obkoljevati Jelovico. Selška četa, pri kateri sta bila poveljnik in komisar I. grupe odredov, se je iz taborišča za Pašnim vrhom premaknila prek Raztok proti Lipniški planini. Dne 9. septembra zjutraj so zapazili nemške zasede že tudi na Raztokah in na Rovtarici. Boj se je vnel pri Lipniški planini, kjer se je obkoljena Selška četa razpršila. Padlo je 28 borcev, nekaj pa je bilo tudi ranjenih. Med padlimi sta bila Jože Gregorčič-Gorenjc in komandir čete Polde Ravnikar. Manjša skupina borcev, pri kateri je bil Lojze Kebe-Štefan, se je zatekla v Dražgoško grapo. Dne 12. septembra je ta skupina že prišla na Lipniško planino, da bi morda dobila še kakega ranjenca ali razhajkanca in mu pomagala. Spet so se srečali z Nemci, ki so ustrelili enega partizana.

Nekaj borcev Selške čete se je zateklo v dolino. Dva borca, Tončka in Goloba s Praprotna, so Nemci ujeli na Češnjici ter ju na mestu samem ustrelili in na nekem vrtu zakopali.

Dne 20. septembra so se preživeli borci Selške čete zbrali pri »Zlati rezervi«, tj. nad Brsničarjevo domačijo nad Podlonkom. Bili so: Janušek, Mirko, Franc, Mišo, študent Lojze, Sonja, Mali, Močnik, Stane, Jaka, Adi, Parobek, Mokca in Matej. Komandir je postal Janez Luznar-Janušek ali Bizjakov Janko iz Dolenje vasi, komisar študent Lojze iz Ljubljane, bolničar pa Janez Kmet-Mirko. Študent Lojze, absolvent medicine Kmet in Franc Pajntar-Močnik so bili tisti borci, ki so junija v skupini borcev iz Ljubljanske pokrajine prišli med gorenjske partizane.

Izgube, ki jih je doživela Selška četa 27. marca nad Crngrobom in 9. septembra pri Lipniški planini v Jelovici, so bile dva težka udarca za partizane v Selški dolini. Vendar je bilo v jeseni stanje že znatno boljše. Četa je imela že dokaj stalne javke, kamor se je zatekala in kjer je dobila najnujnejše za obstoj. Take javke so bile v krajih Prtovč, Podlonk, Železniki, Ojstri vrh, Češnjica, Selca, Kališe, Dolenja vas, v posameznih domačijah na Križni gori in na Jamniku.

Dne 21. septembra je Lojze Kebe-Štefan sklical nad Jamnikom pokrajinsko partijsko konferenco Gorenjske. Sklenili so, da se na Gorenjskem formirajo Jeseniški, Kranjski in Škofjeloški okraj. Za politično delo na terenu so določili 12 borcev iz raznih enot in enega od teh so poslali kot aktivista na Koroško. Tu je bilo določeno, da bo v Selški dolini na terenu začel politično delati bolničar Selške čete absolvent medicine Janez Kmet-dr. Mirko.

V noči na 25. september se je Selška četa premaknila skozi Studensko grapo v Ojstri vrh. Tu so pustili dva ranjenca. Med Studensko grapo in Ojstrim vrhom, za Strmcem, si je borec Cankarjevega bataljona Andrej Rozman, ko je po umiku iz Dražgoš januarja 1942 obolel, uredil oglarsko bajto. Trojarjevi (Zagloba) so skrbeli zanj. Sedaj sta se mu pridružila še dva ranjenca. Do zime so si uredili zemljanko, obloženo z deskami, ki so jih sami nosili iz Studenske grape. Ta mala bolnišnica je kasneje vedno imela po nekaj ranjencev in je ostala vse do konca vojne. V bližini si je Andrej naredil novo zemljanko, kjer je popraviljal čevlje. To so Nemci in domobranci odkrili ter jo marca 1945 požgali. Dr. Mirko je ostal pri Zaglobi in začel s političnim delom na terenu.

Dne 10. in 11. oktobra so Nemci ponovno preiskovali teren okrog Blegoša, vendar niso imeli uspeha. V dneh 16. in 17. oktobra so nemške enote iz Kranja in Radovljice preiskovale Jelovico, kamor so prodirali z več strani. Pri Jamniku je bil težko ranjen politkomisar I. grupe odredov Lojze Kebe-Štefan. Za ranjenega je skrbela domačinka Milka. Umrli je 20. oktobra v Petračevi sadni sušilnici na Jamniku. Že smrtno ranjen je sestavil in zaključil poročilo za CK KPS o stanju na Gorenjskem. Svojima sodelavcema Stanetu Kersniku-Jelovčanu in Vinku Hafnerju je dal še zadnja navodila za utrditev enot in delo na terenu.

Cankarjev bataljon, ki je imel dve četi pod Stolom, eno pa na Pokljuki, se je proti koncu oktobra ves zbral na Pokljuki. Od tu so bile skupine borcev čet izpod Stola porazdeljene v čete Gorenjskega odreda. Tako je v začetku novembra, ko je Selška četa taborila na Mohorju, prišlo v to četo 10 borcev Cankarjevega bataljona. S prihodom te skupine je Selška četa štela 24 borcev.

Te jeseni so Nemci uvedli novost — vaške straže. Po večjih krajih, kjer je bila orožniška postaja, so odbrali skupino moških, jim dali orožje (zgolj puške) in ti so po razporedu orožniške postaje morali patroljirati v določene smeri. Dne 9. novembra zvečer je skupina borcev Selške čete bila v zasedi na Otokah (kraj med Racovnikom in Češnjico v Železnikih). Razorožila je patroljo vaške straže in pri tem zaplenila 16 pušk in 320 nabojev. Odličen uspeh! Akcija je bila dogovorjena s terenci v Železnikih.

Zadnje dni junija so partizani v Soteski napadli poštni avtobus, ki je vozil iz Škofje Loke v Železnike. Zaplenili so živilske karte in nekaj denarja. Potem poštni avtobus ni smel voziti do 2. novembra. Ko je bila ta vožnja spet obnovljena, je avtobus dobil spremstvo: 7 policistov na motorjih. Bili so kakor angeli varuhi pa se jih je oprijelo ime »angeljčki«. Bolj kakor za varnost poštnega avtobusa, je šlo za kontrolo potnikov in prtljage, kar so ti policisti skrbno počeli in vsakogar legitimirali. Dne 11. novembra popoldne, ko je avtobus vozil iz Škofje Loke proti Železnikom, so ga borci Selške čete v Soteski napadli in pri tem ubili 5 policistov, 2 pa teže ranili. Potem avtobus spet dalj časa ni vozil.

Dne 13. novembra je patrolja Selške čete na Studenem zaplenila kamion, ki je vozil hrano v Železnike. Odpeljali so se z njim na Prtovč, ga tam izpraznili in ga potem zažgali.

Dne 20. novembra sta se na Stirpniku srečali patrolja Selške čete in nemška policijska patrolja. Po kratkem obstreljevanju so se nemški policisti umaknili s tremi ranjenci.

Proti koncu novembra je Selška četa spet taborila na Mohorju. Terenci so jih obvestili, da so se pri Čemažarju na Križni gori ustavili neki sumljivi oboroženci. Četa je pohitela proti Čemažarju, da bi te sumljive ljudi ujela, vendar je bila prepozna. Skupina je pripadala novi nemški formaciji »Gegen-Bande Ludwig«, ljudje pa so jim pravili »raztrganci«. Iz partizanskih dezertarjev in ovaduhov je gestapo sestavila dve taki skupini na Gorenjskem. Ena je delovala v kranjskem, druga pa v radovljiškem okrožju. Pri Čemažarju so se predstavljali za nekakšne partizane, ko pa jim nakana ni uspela, so začeli ljudi zmerjati z banditi in jim pretiti.

Dne 29. in 30. novembra je iz Dolomitov v Poljansko dolino prišel komisar Glavnega poveljstva Boris Kidrič, ilegalni Peter Kalan. Z njim je prišel tudi Franc Ravbar-Vitez. Ustavila sta se v bunkerju pri Poljanah, kjer je bil Maks Krmelj-Matija. Tega je tedaj Kidrič imenoval za sekretarja Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko, Staneta Starca-Fazana pa za poveljnika Gorenjskega odreda. Poleg političnih in organizacijskih nalog je Kidrič naročil, naj Gorenjski odred vzpostavi kurirske zveze s Severnoprimorskim odredom na Tolminskem.

Sredi decembra je v Selško četo, ki je taborila za Pašnim vrhom, prišel komisar 1. bataljona Jože Krajc-Žakelj. Iskal je borca, po možnosti rojaka s Primorskega, ki bi šel prek Davče in Porezna, da bi tako vzpostavil zvezo s partizani onstran meje. Javil se je Franc Pajntar-Močnik. Doma je bil iz Zakojce pod Poreznom, pred vojno je živel kot emigrant v Ljubljani in junija je prišel med gorenjske partizane. Janušek je določil patroljo 10 borcev, ki je pospremila Močnika do Štulca v Davčo. Pot jim je pokazal Tone Žbontar-Slave z Zalega loga. Od Štulca je Močnik sam nadaljeval pot, kakor so mu pri Štulcu povedali. Šel je mimo Podhočarja in Rovtarja in pod Trtenško planino,

Partizane Zvone, Marjan, Janoš in Tomo februarja 1943 v Davči. (Fotoarhiv Loškega muzeja)

že na oni strani meje, k zgornjim osamljenim domačijam vasi Porezen. Proti koncu leta je prišel domov v Zakojco. Na neznani poti, ki je bila delno zasnežena, delno poledenela, se ni dobro znašel. Začutili so ga italijanski vojaki in začeli proti njemu streljati, čeprav ga ponoči niso videli. Padel je čez večjo strmino in se ranil na glavi. Zato se je pri nekih domačijah v Poreznu zadržal več dni, da se je nekoliko pozdravil in se obenem ognil italijanskim patroljam, ki so ga tam okrog iskale. Dne 26. januarja 1943 je Močnik prišel do poveljnika 2. bataljona Severnoprimskega odreda. Ta mu je izročil pismo, s katerim je v začetku februarja spet prek Štulca v Davči prišel v Selško četo. Kurirska zveza je bila s tem vzpostavljena, saj je poslej Močnik po tej poti še večkrat potoval, na posameznih odsekih postavil kurirje domačine in postal komandir te kurirske linije. Vodila je od Prtovča pod Ratitovcem do Temljin v Baški grapi.

Čez novo leto in v januarju 1943 se je na Jelovici zadrževal tudi bataljon, ki mu je poveljeval Franc Štular-Ilija. Ilijev bataljon in Selška četa sta taborela za Pašnim vrhom ter občasno tudi na Mošenjski in Radovljiški planini. Izvršila sta več prehranjevalnih akcij: v Lipnico, na Dobravo pri Kropi, na Talež in v Ribno. Marsikaj sta dobila tudi pri terencih v Selški dolini.

Dne 26. decembra je iz Glavnega poveljstva nastal Glavni štab narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (GŠ NOV in POS), obenem pa tudi operativne cone. III. operativna cona »Alpska« je obsegala Polhograjske Dolomite, Slovensko primorje, Gorenjsko in Koroško. Poveljnik cone je bil Mirko Bračič, ki se je zadrževal na Primorskem. Komisar je bil Franc Ravbar-Vitez, namestnik poveljnika pa Stane Starc-Fazan, ki je bil hkrati poveljnik Gorenjskega odreda; Vitez in Fazan sta se zadrževala v Poljanski

dolini. Komisar Gorenjskega odreda je bil Ravnik, namestnik poveljnika odreda Stane Kersnik-Jelovčan, namestnik komisarja pa Stane Bizjak-Kostja. Dne 14. januarja 1943 sta četa policistov iz Škofje Loke in skupina raztrgancev nad Srednjo vasjo pri Poljanah odkrili in napadli bunker, kjer so ujeli 2 kurirja, v boju pa sta padla Vitez in Fazan. Zaradi te izgube je bilo 1. marca imenovano novo poveljstvo Gorenjskega odreda, in sicer: poveljnik Franc Biček-Bruno, njegov namestnik Stane Kersnik-Jelovčan, komisar Evgen Matejka-Pemc, njegov namestnik Stane Bizjak-Kosta, sanitetni referent dr. Edvard Pohar. Spremembe so bile tudi v poveljstvu Selške čete. Komandir je bil še vedno Janušek. Komisar študent Lojze je bil premeščen in na njegovo mesto je prišel Ludvik Novak-Aleksander, ki je novembra prišel s skupino borcev izpod Stola.

V decembru 1942 so Nemci začeli pripravljati vpoklic letnikov 1922, 1923 in 1924 v redno vojsko. Na to mobilizacijo so se začeli pripravljati tudi partizani. Večja skupina prostovoljcev iz Selške doline je stopila v Selško četo in Ilijev bataljon že 9. januarja 1943. Več jih je bilo iz Železnikov, nekaj pa tudi iz drugih krajev v dolini. Do 18. januarja je v Poljanski in Selški dolini prišlo v partizane 196 novincev, ki so se s tem izognili nemški mobilizaciji. Kot kazenski protiukrep so Nemci od 17. do 26. januarja aretirali družine tistih, ki so odšli v partizane namesto v nemško vojsko. Odpeljali so jih v Goričane k Medvodam, od tam pa nekoliko kasneje v pregnanstvo na Bavarsko. Pri teh aretacijah in selitvah je precej ljudi pobegnilo.

Dne 24. januarja zvečer je Selška četa v Dolenji vasi nameravala razorožiti vaško stražo. Nekateri so se uprli in prišlo je do spopada. Ubitih je bilo 5 vaščanov, en partizan pa je bil smrtno ranjen, ko ga je zadela ročna

Del Selške čete spomladi 1943 na Stirpniku. (Fotoarhiv Loškega muzeja)

granata. V drugi polovici januarja in v februarju se je Selška četa zadrževala v Martinj vrhu, Smolevi, Ojstrem vrhu in v Rovtu. Dne 3. februarja je patrolja Selške čete na Klavžah sredi Železnikov streljala na orožnike, ko so šli od kosila pri Thalerju. V začetku februarja je Ilijev bataljon zažgal most na Praprotnem. Pogorel je delno, vendar je bil promet čezenj za dalj časa nemogoč.

Okrog 5. februarja je Selška četa bila spet v Dolnji vasi. Rekvirirala je nekaj hrane in živine, obenem pa požgala most in ob njem ležečo rezervno konstrukcijo. Vse je do kraja pogorelo. Dne 8. februarja je Ilijev bataljon ponovno zažgal most na Praprotnem. Tokrat je bilo delo temeljito opravljeno. Istočasno je bataljon opravil tudi prehranjevalno akcijo na Bukovici.

V začetku februarja je spet odšla večja skupina fantov in mož iz Železnikov v partizane. Partizanska mobilizacija je potekala tako, da so po dogovoru s terenci partizani prišli zvečer ob policijski uri v kraj, začeli demonstrativno streljati in tedaj so se jim pridružili novinci prostovoljci. Naslednji dan so starši »mobilizirancev« prijavili na občini ali na žandarmeriji, kako so partizani vzeli njihovega očeta, moža, brata, sina.

Dne 12. februarja je patrolja Selške čete pri mostu v Zadnjo Smolevo nad Jesenovcem ustrelila orožnika, ki je bil po rodu sicer Slovenec.

Proti koncu februarja se je Selška četa premaknila v Potok in proti Davči. Tu je pri nekaterih hišah dobila precej orožja in streliva, ki je ostalo še od bivše jugoslovanske vojske. Nekaj so dobili tudi v bunkerjih in kavernah opuščene Rupnikove linije, ki je potekala čez to območje. Izpraznili so zalogo hrane v trgovini pri Ščurku za Zalim logom.

Bataljoni

GŠ NOV in POS je 21. februarja ukinitel III. operativno cono »Alpsko«. Poslej je Gorenjski odred spadal neposredno pod poveljstvo GŠ, ki se je spomladi 1943 zadrževalo v Dolomitih.

Sredi marca je v taborišču pri Prtovču iz Selške čete nastal 4. bataljon Gorenjskega odreda. Poveljnik bataljona je postal Anton Bertoncely-Zvone, komisar pa Ludvik Novak-Aleksander. Komandirji čet so bili Miha Luznar, Janko Luznar-Janušek in Janko Prezelj-Stane.

Dne 17. marca sta 1. bataljon (Ilijev) in 4. bataljon (Zvonetov) požgala v dolini več mostov, ki so jih bili Nemci dotlej popravili. Dne 31. marca je zaseda 4. bataljona na Jesenovcu pobila 12 orožnikov, ki so v patrolji z Zalega loga šli proti Železnikom. Plen je bil popoln, žrtev na partizanski strani ni bilo.

Aprila so se v Selški dolini zadrževale naslednje partizanske enote: 1. bataljon na sektorju Jamnik—Križna gora, 3. »Kranjski« bataljon na sektorju Križna gora—Sv. Jošt, 4. bataljon na sektorju Davča—Martinj vrh—Rovt in Jelovška (Blaževa) četa na sektorju Kropa—Jamnik—Dražgoše. Že maja je iz te čete nastal 9. bataljon »Dražgoški«. Poveljstvo odreda se je pretežno zadrževalo okrog Prtovča in Podlonka.

Dne 23. aprila so 3. bataljon 19. SS planinskega polka in nekaj enot 499. grenadirskega bataljona zasedle zgornji del Selške doline ter preiskovale območja vasi Rovt, Ojstri vrh, Martinj vrh in Železnike. V Železnikih je delno pogorela Kosmova hiša na Plavžu, ker so se vanjo zatekli trije ilegalni teren-

Borci Gorenjskega odreda poleti 1943 na Jelovici. (Fotoarhiv Loškega muzeja)

ski delavci. Nemci so jo obkolili in zažgali. Od obkoljenih se je eden ustrelil in je v hiši zgorel, drugi je uspel pobegniti, tretjega pa so Nemci ujeli. V Martinj vrhu so ujeli 2 partizana. Aretirali so tudi nekaj civilnih oseb.

Ob koncu aprila so Nemci razposlali pozive na nabor za letnike 1917, 1918 in 1919. Precej nabornikov iz Selške doline se je namesto naborni komisiji v Škofji Loki javilo partizanom.

Na predvečer 1. maja je po Gorenjskem na številnih vrhovih gorelo veliko kresov. V Selški dolini so zagoreli pri Mohorju, na Ratitovcu in na Blegošu. Pripravili so jih partizani s terenci, zlasti s člani Zveze slovenske mladine.

Dne 5. maja je poveljstvo Gorenjskega odreda izdalo odredbo za mobilizacijo samskih moških do 40. leta, poročenih in gospodarjev pa do 35. leta starosti. Partizanska mobilizacija na Gorenjskem je te pomladi bila tako uspešna, da je nastalo 9 bataljonov, ki so imeli po 150 in več borcev. Poleg tega je bilo do konca aprila poslano v Dolomitski odred okrog 250 novincev, v maju pa iz Jelovice čez Savo v Uden boršt in pod Storžič že 40 novincev. Do konca junija so v Selški dolini tako mobilizirali 200 novincev, kakih 100 moških pa se je zabilo doma, a so bili večinoma tudi oboroženi. Prav ti »zabitniki« so predstavljali tedaj za terence poseben problem. Večji del teh je sčasoma le prišel na dan in so se postopno vključili v partizanske enote.

Od 19. do 21. maja je 19. SS planinski polk spet preiskoval Jelovico, vendar ni imel uspeha.

1. bataljon je 28. maja s patroljo napadel in ubil dva graničarja pri Sorici. Zaplenili so brzostrelko, puško in 2 pištoli. V Spodnjih Danjah je imel bataljon miting, vendar so se moški poskrili. Večja patrolja 9. bataljona je

29. maja opoldne prišla v Železnike. Na občinskem uradu so zaplenili pisalni stroj, radioaparar in precej papirja. Več dokumentov in arhiv so uničili.

Maja je nad Podlonkom nastala manjša odredova bolnišnica, ki jo je uredil dr. Edvard Pohar, ko je z Mežakle prišel v Selško dolino. Do jeseni je v bližini nastala še ambulanta, namenjena lažjim ranjencem.

Dne 14. junija je 4. bataljon spet mobiliziral v Železnikih. V partizane je ta večer stopilo kakih 20 novincev, od katerih so se mnogi tako izognili nemški mobilizaciji. Bataljon je tedaj taboril pri Sv. Valentinu nad Zgornjo Lušo. Dne 15. junija pa je 9. bataljon mobiliziral na Prtovču. V podružnični cerkvi je bila maša. Takoj po njej so partizani pred cerkvijo mobilizirali moške do starosti 40 let. Nemci so poslej v dolini mobilizirali samo še tako, da so po posameznika prišli orožniki s pozivom in ga odpeljali. Pa še se je primerilo, da jim je kdo pobegnul.

Dne 6. in 10. junija je 4. bataljon na Bukovškem polju pod Dolenjo vasjo dvakrat postavil zasedo in pri tem pobil nekaj policistov v osebem avtomobilu.

Dne 23. ali 24. junija se je 1. bataljon Gradnikove brigade, pri katerem je bilo tudi brigadno poveljstvo, iznad Novakov umaknil pred italijansko hajko čez mejo na gorenjsko stran. Brigadno poveljstvo z bataljonom se je za 4 do 5 dni utaborilo na severni strani Blegoša, nad Slugovo dolino. Vzpostavilo je zvezo s 4. bataljonom, ki je tedaj taboril v Megušarjevi grapi na Martinj vrhu. Ko so se gradnikovci zadnje dni junija vračali na Primorsko, je z njimi šlo tudi 15 Gorenjcev, ki jih je 4. bataljon oddal v to brigado. Kakih 10 se jih je kmalu vrnilo na Gorenjsko.

GŠ NOV in POS je 24. junija formiral 2. operativno cono »Gorenjsko«. Za poveljnika je bil imenovan Pero Popivoda, za komisarja pa dr. Jože Brilej-Bolko. Pod to poveljstvo je spadalo območje Gorenjske (brez Kamniškega območja) in zahodni del Koroške. Glavna naloga poveljstva je bila, vnesti med gorenjske partizane več borbenosti, torej povečati ofenzivnost partizanskih enot. Poveljstvo cone se je namestilo pri Marenkovcu v Potoku. Od 1. do 12. julija so tu potekali pogovori s člani PK KPS za Gorenjsko o tem, kako iz bataljonov na Gorenjskem formirati višjo operativno enoto — brigado.

Dne 12. julija 1943 je bila pri Marenkovcu v Potoku formirana VIII. udarna proletarska brigada, ki pa je od vsega začetka imela bolj domače ime Gorenjska brigada. Jeseni je dobila naziv VII. SNOB Franceta Prešerna in leta 1944 že »udarna«. Ob ustanovitvi je v treh bataljonih imela 550 borcev. Poleg te brigade je bil reorganiziran Gorenjski partizanski odred, ki so ga sestavljali Jeseniški, Kranjski in Loški bataljon, od katerih je vsak imel po približno 150 borcev. Tedaj je bil tu ustanovljen tudi Koroški bataljon.

Literatura

V. Demšar, Pregled narodnoosvobodilne borbe na Škofjeloškem, Loški razgledi XIX/1972. — Gorenjska v borbi za svobodo, Kranj 1961, št. 4. — I. Jan, Dražgoška bitka, Ljubljana 1971. — S. Kocjančič-Marjan, Vroče poletje 1942 na Jelovici, Boj pod Triglavom, Gorje pri Bledu 1966. — J. Lušina-Mali, Težki dnevi borcev Selške čete, Loški razgledi XI/1964. — M. Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, I.-II. knjiga, Ljubljana 1960—1961. — Naši Španci, Beograd 1961, str. 289, 337, 359 (o Jožetu Gregorčiču). — J. Peskar, Preko Dolomitov na Štajersko, Ljubljana 1963. — S. Petelin, Prešernova brigada, Ljubljana 1967.

Résumé

LES FORMATIONS DES PARTISANS ET LEURS LUTTES DANS LA VALLÉE DE SELCA 1941—1943

L'auteur nous parle de la surréction à main armée contre l'occupant allemand dans la vallée de Selca dans le cadre du développement des formations militaires en Haute Carniole en général, où à partir des petits groupes armés, se formaient des compagnies, les compagnies croissaient en bataillons qui en 1942 se transformaient en détachements d'où sortaient en 1942 les brigades qui s'organisaient en divisions lesquelles furent réunies en 1943 par le commandement de corps pour Gorenjsko (Haute Carniole) et Primorsko.

Après l'occupation militaire et après l'établissement du pouvoir civil allemand, en avril 1941, dans la vallée de Selca commencèrent les préparatifs politiques et organisateurs pour la résistance. Le 29 juin 1941 fut constituée la Compagnie de Jelovica qui s'intégra le 5 août à une autre unité des partisans pour former le Bataillon de Cankar. L'auteur décrit l'organisation ainsi que les opérations militaires et politiques de ces deux formations, surtout la bataille du bataillon avec les Allemands à Dražgoše de 9 à 11 janvier 1942. Suit une description des activités des unités des partisans sur le territoire de la vallée de Selca surtout du premier groupe de détachements formé le 30 mars 1942 et spécialement de la Compagnie de Selca qui en mars 1943 devint le 4e bataillon du détachement de Gorenjsko et le 24 juin 1943 s'inséra dans la 2e zone d'opérations (en Haute Carniole) et devint le 12 juin 1943 brigade qui reçut, en automne de 1943 le nom de la Brigade de la libération nationale slovène de France Prešeren.